

PODRAVSKA GLAZBENA TRADICIJA (I.)

Đurđevačka Podravina

Podravci su oduvijek pjevali i plesali u svakoj prigodi. Pjevali su u crkvi uz orgulje, na paši uz frulu, a u svatovima uz dude i cimbuje. Svake se nedjelje i na crkveni blagdan plesalo kolo i pjevalo. Nijedan značajniji događaj nije mogao proći bez pjesme, plesa i svirke. Radi toga posebno su bili cijenjeni mužikaši. Uvijek su dobro došli u svako društvo i u svako vrijeme.

Stariji Đurđevčani pamte da je nekada u gradu svaki kvart, pa i svaka veća ulica, imala svoj sastav. Ništa drugačije nije bilo ni u ostalim podravskim sredinama. Nije to bila neka vrhunska svirka, no mještanima je ona puno značila i bila "najbolša". U nekim selima poput Grabrovnice, skoro je svaka kuća imala neki instrument, pa kad se god ukazala prigoda i mladi i stari znali su se okupiti u središtu mjesta i pjevati i plesati poznate pjesme. Za neke značajnije prigode kao što su svadbe, međusobno su se dogovarali kako će oformiti sastav i tko će svirati za tu prigodu. Odluku o tome obično je donosio najpozvaniji mužikaš, prva violina Đuka Cvitković. Poneki "fals" nije se uzimao kao grijeh. Važno je bilo da se selom ori pjesma i pleše "po domaće".

Da su Podravci zaista voljeli svoj zavičaj i svoj dom, ma kako bio težak život u njemu, svjedoče brojne pjesme o kraju, ali i himne. Naime, u nekim selima pjevale su se pjesme koje su osmislili pučki pjesnici i glazbenici koje su nazivali i prihvaćali kao svoje himne. One su se obvezno izvodile u raznim prigodama (zabave, svadbe, vjerski blagdani i dr.). Jedna od takvih je i himna o selu Hampovica stara 60 godina: *Selce divno, ti ispod tih bregov // Silno ljubljeno od tvoji sinov // Onstran šumice druge gorice, // V kojima rodi slatko vince. // Hampovica, ti ti si nam mati, // Naš rodni kraj, tu je pravi raj. // Male bižice, smeškom nas prate // Gde nas slobodne, vide Hrvate.*

O lijepa, o draga, o mila, o ravna Podravina !

Ako danas gledamo i slušamo starije Podravce kada se vesele uz svoje pjesme, s pajdašima u goricama, na svadbama i sl., čut ćemo, a i vidjeti, s koliko ih emocija doživljavaju. Podravina je u pjesmi okićena superlativima i srdačnim epitetima:

Sastav Lackovići, 1885.

Podravino moja mila, Alaj je divan taj podravski kraj, Moj prelepi zavičaj, Podravino volim te, Podravska krv, itd.

Mnogi od tih sastava, naročito oni u manjim sredinama, gotovo da nisu imali posebno ime. Iz tog razloga danas je teško utvrditi njihov broj, imena članova sastava, odrediti njihovo područje djelovanja i trajanje. Identificirali su se, rekli bismo danas, po teritorijalnom principu. Znalo se reći da će u svatovima ili na zabavi “igrati Peščani, Molvarci, Šemovčani, Miolančani, Hampovčani”, itd, ili pak samo “mužikaši”, odnosno “tamburaši”.

Sastavi su se organizirali i po “obiteljskom principu”. Obično je to bila obiteljska tradicija, potpomognuta genetskim nasljeđem. Tako ćemo naići na niz sastava u kojima su braća ili otac i sinovi činila okosnicu pa čak i većinu članova (npr. “Braća Gašparići” iz Đurđevca, “Glavanovići” iz Novigrada Podravskog, “Žibregi” iz Ferdinandovca). To je bilo i logično s obzirom da su živjeli u jednoj zajednici, u jednom domaćinstvu, a pogotovo tijekom zime i dugih zimskih večeri kada su imali više vremena za uvježbavanje.

Treći način organiziranja sastava bio je cehovski. Jedan od takvih bili su “Kolari” iz Grabrovnice, tamburaški sastav čiji su članovi bili po zanimanju - kolari. Naš uvaženi etnomuzikolog dr. Ivan Ivančan napravio je brojna terenska istraživanja i zapise diljem Podravine, između ostalog i o podravskim sviračima: solistima, mužikašima i tamburašima. Njegovi kazivači govore o poznatim sumještanima, glazbeno nadarenim seljacima, koji su se izmjenjivali u sastavima ne samo po kvartovima, nego i po selima. Među brojnim glazbenim sastavima bilo je, naravno, i onih ambicioznijih, organiziranih, eksponiranih i “na glasu”, koji

Sastav Majetići

su ime određivali najčešće po vođi sastava.

Glazbeni sastavi u to vrijeme osim što su naravno trebali znati svirati, morali su biti u dobroj kondiciji kako bi izdržali prema potrebi dugotrajnu svirku. Nije bilo razglaša, pa je i grlo moralo biti u dobroj kondiciji. Povrh svega posebno je bilo važno kakvi su bili zabavljači, jer o njima je ovisilo kakav će biti “štimmung” i “spelancije”. U Đurđevcu su po tome bili poznati “Majetići”.

Krajem 60-ih godina prošlog stoljeća snažnije se afirmira podravska narodna glazba, dobrim dijelom zahvaljujući snimanju prvih gramofonskih ploča i pojavom prvih gramofona. Postupno se izdvajaju sastavi i solisti poput legendarnog Blaža Lengera, Marice Hasan, Vladimira Smiljanića, Korenića, Gašparića, Markovica, Veselih Podravaca i dr. Pritom valja istaknuti veliku ulogu tada vrlo popularnih lokalnih radio-stanica na čijim su se valovima svakodnevno uz slušane želje i pozdrave “vrtjele” i odašiljale podravske i bilogorske pjesme. Tko se ne sjeća Radio-Đurđevca kojeg i danas slušamo nakon 45 godina, Radio - Virja, Radio - Pitomače ili male, ali moćne radio-stanice Bilogora, Kapela. Neke radio – stanice, osim što su emitirale takve zabavne programe, okupljale su glazbene sastave i pjevače da bi im napravili prve snimke. Radio-stanice su organizirale čak i glazbene festivale.

Radio stanica Đurđevac priredila je tako 1968. godine u đurđevačkom Zadrudnom domu natjecanje na kojem je sudjelovalo sedam narodnih sastava i dva pjevača: Pajcuri, Vlahovići, Korenići, Markovice, Gašparići, Božići i Lončari te pjevači Milan Gazibara i Martin Hegedušić. Prvo mjesto pripalo je sastavima Markovice i Korenići.

U to vrijeme uočavale su se neke manjkavosti pa time i kritike glazbenih znalaca, koje su se odnosile na skromnu glazbenu naobrazbu interpreta, što je imalo utjecaja na komercijalizaciju i napuštanje izvornosti podravske glazbe. Povodom spomenutog festivala Josip Biškup u Đurđevačkom vjesniku piše: “*Ovaj mali*

Sastav Markovice, 1954.

festival otkrio je niz slabosti na muzičkom polju. Naime, narodni podravski melos je toliko osiromašio da ga gotovo i nema. Kajkavski je dijalekt gotovo posve napušten. Za oživljavanje toga melosa najviše su, svakako, dali narodni sastav Gašparići, ali nesumnjivo da je i on u njihovoj interpretaciji osiromašen....Interesantno je ipak spomenuti da sastavi nisu kritični sami prema sebi i nisu u mogućnosti da objektivno ocijene svoju vrijednost...Sastavima bi trebao raditi muzičar koji bi im ukazao na manjkavosti i teškoće...”

Nešto od rečenog vrijedilo bi i danas. Tradicijska glazba, kako u Hrvatskoj, tako i u Podravini, danas se njeguje pretežito u sklopu kulturno - umjetničkih društava, osnovnim školama i nešto u glazbenim sastavima. Novo vrijeme donosi nove poglede i preobrazbe, nove aranžmane s novim zvucima, pa čak i elektronskim. Sve to može biti zanimljivo, dobro, kvalitetno odrađeno i to tako treba prihvatiti. Međutim, stoji činjenica da se u Hrvatskoj izvorna podravska glazba izvodi nešto rjeđe nego ostala. Lako je nabrojiti nekoliko glazbenih festivala, (Glazbeni festival “Pjesme Podravine i Podravlja” u Pitomači), nekoliko smotri folkloru ili javnim manifestacijama poput Picokijade, Podravskeg motiva, Martinjskih dana Virja, povremene ili stalne glazbene emisije lokalnog radija i Hrvatskog radija, ili poneke televizijske emisije, uglavnom HTV-a, (“Lijepom našom”, “Svirci moji” i dr.).

Svirka, pjesme, ples

Pojavom plesova ukazala se potreba i za odgovarajućim glazbenim instrumentom koji će pratiti određene plesne korake i (ili) pjesmu. Ponekad se znalo plesati i bez glazbene pratnje (“na gluvo”). Najjednostavniji i možda prvi instrument za ples bio je običan list otkinut s grane ili na češalj preko tankog papira za cigarete.

Sastav Hampovčani

Jedan od prvih najstarijih (pravih) instrumenata bile su *dude* (u nekim selima zvali su ih i mrčaljke, dudice, cucek). Tu su zatim dvojnice ili fajfa koje su se znale ujediniti s dudama čineći tako ansambl. Isto tako zajedno su se svirale jegede (violina) i dude.

Etnomuzikolog Josip Tomec iz Virja (1897.) u svojim zapisima iz 19. st. o sviračima i sviranju piše: Svirka: "Otkad se starci sečaju, imali su samo muziku dudaša, dude bu bile načinjene od cukove fčinjene kože, s čuture, skojom se meh napuhnul, mrčalka, koja je kontruala i 2 glasnice vu što je dudaš prebiral. Dudaš je igral u svatovi, dudaš je igral, ako je gazda dopušćal, da se družina i težaki razveselili, dok su se gorice kopale, kokruz runjil, ili tukel, ili svetkom posle podne, i fašenske dneve. Potlam se k dudašu pridružil *fajfer*. Jedan je u fajfu igral, a dudaš je kontrual, i to je za ono vreme bilo za veliko, gde je igral vu svate dudaš i fajfer. Dudašu je zbilja bilo teško igrati navek samomu, on je vustal, a tancari vičo: Igraj ili nakraj ostavi!

Dudaš je da si malko odehne popeval pesme, one poskočice u kuliko se sećam ji nekuliko nikad nijedne poštene, z prsti je prestal prebirati, samo je pustil mrčalku da mu je kontruala, malo kad bi gde drugde sedel, nego na postelji, a noge je držal na klupi, te lupao šnjima po klupi, kao da su nije njegove bile, višeput bila je veća lupa i buka dudaševi nogu, nego li i njegova duda, dok je svirao, nije nikad pevao, nego nuz ono lupanje nogu, pevao je."

Možikaši, mužikaši

"Ovdi so najviše možikaši cigani (drobni kovači), ima i od naše, ali je nema puno, dva tri v cele Vire. Ovi ido po svate igrat slože se četiri, *bajsar, vodja,*

Braća Gašparići, 1971.

kontraš i cimbulaš, koj mladoženja oče još lepšo možiko, on si još zeme k ovom četirem *klarнетаša*. Ovdı možikaši neživije baš ote meštrije, cigani se bave svojom konjskom trgovinom, a ovi so gruntaši, dabome bogećeci, jer koji dober gospodar, te nede za možikaša, onda v zimi dok se počme goščuvanje ido igrat samo, da si nekej zasluže, plača jim se za ona dva tri dana goščuvanja 10 – 12 fr. Predi neje bilo ovakve mužikašev pri nas, nego su bili samo dudaši, koji so samo igrali:

Dene, dene, dene

Tri kruha za forint,

Leže z brega nego v breg.

To je bilo tak pred jeno trideseti let, dok so počeli dudaše napuščati a možikaše zvati, s prvine se je govorilo: - Bodo mu Cigani igrali. Kad so Cigani prvi složili možika, a navčili so se vele od madjarske ciganov, od ciganov počelo se i naš i se nekoji v hegede vučiti igradi, pak se je jeno vreme igralo na goste, kaj nuz dudaša igrali *hegeduš*. Hegeduš je vodil a dudaš je samo kontrual.”

U Podravini tradicijska glazba bila je poznata uglavnom po nastupima ansambala – mužikašima ili tamburašima. Iako su mušikaši u većini slučajeva stariji od tamburaša, bilo je mjesta gdje je bilo obratno. Mužikaši su bili gudački sastav najčešće s cimbulama, a ponekad i klarinetom. Tu su zatim dvije violine – egede (prva i druga), jedna kontrašica (viola) i bajs. Kod miješanih sastava kontrašicu bi mijenjala bugarija ili u novije vrijeme gitara. Tamburaši sastav sačinjavali su je prva i druga bisernica, bugarija i berda, a ponekad i violina.

Na raznim prigodama znali su se svirati neki instrumenti i pojedinačno. Uz ranije spomenute dude i fajfe to su bile cimbuje, usna harmonika (zobna harmonika, mogude, dudice, armulke) i harmonika. Podravci uvijek željni pjesme i plesa,

znali su se zabavljati i u nedostatku mužikaša ili tamburaša. Nije ih bilo u svakoj prigodi i veselici. Tada su do izražaja došli snalažljivi pojedinci koji su napravili improvizirane instrumente “svirajući” na češljevima, “rifljači”, staklenim bocama, priborom za jelo, raznim posudama itd.

Svirači i glazbenici

Zanemarimo li svirku na raznim improviziranim “instrumentima” kojima se davao ritam ili jednostavna melodija, (žitne vlati, rogovi od vrbove kore, “mrgodala”, “škrebetalke”, violine od kukuruza itd), najstariji svirači u Podravini bili su dudaši, svirači na dude ili mrčaljku. Bilo ih je gotovo u svakom selu. Svirali su na svatovima, čehalcu, crkvenim blagdanima, pokladama i dr. Neki od njih, pali su u zaborav. Ipak jedan dio ostao je zabilježen u monografskim knjigama o Podravini ili zapisima etnomuzikologa poput Vinka Žganca, Zlatka Špoljara, Božidara Širole, Josipa Tomca, Franje Ksavera Kuhača, Franje Židovca, Ivana Ivančana, Stjepana Večkovića i dr.

Osim duda ponegdje se i dalje sviralo na drugim instrumentima koje su ljudi sami izrađivali i ukrašavali rezbarijama. To su bile okarine, fajfe, šaltve, (h)egede ili jegede, brumbe, cimbuje, usne harmonike (mogude, armulke, dudice). Tradicija individualne “mužike” postupno nestaje pojavom glazbenih sastava. Prestaje pomalo i izradba takvih instrumenata, da bi se danas održala kod nekolicine zaljubljenika u tu vrstu glazbe, poput spomenutog Stjepana Večkovića iz Zagreba, zatim Marijana Fučeka iz Đurđevca, Dražena Štefana iz Virja i drugih koji osim za vlastite potrebe, ove instrumente izrađuje za kulturno - umjetnička društva, škole, pa i za pojedince kojima je podravska glazbena tradicija ostala u srcu.

Kulturno - umjetnička društva u Podravini, odigrala su izuzetno važnu ulogu u njegovanju i očuvanju tradicijske glazbe. Ne samo kao njegovatelji i prezentatori takvog glazbenog izričaja, nego i kao svojevrsni rasadnik glazbenih talenata. Upravo su KUD-ovi bili glazbeni početak brojnim glazbenim praktičarima i teoretičarima, od kojih su danas mnogi i s akademskim zvanjima.

Podravina i đurđevački kraj, prema tvrdnjama dr. Ivana Ivančana i sadašnjih glazbenih pedagoga, pravo je rasadište glazbenih talenata. Danas u Đurđevcu, vjerojatno kao nikada u povijesti grada nije zabilježen slučaj da je u kratkom vremenskom razdoblju čak petero mladih glazbenika steklo akademska zvanja: maestra Ivana Jaklin, prof. Kristina Benko Markovica, prof. Marta Lončar, prof. Davor Jendrašić, Josipa Franjić sa višom glazbenom naobrazbom, absolvent na Glazbenoj akademiji u Zagrebu Krunoslav Benko, te Hrvoje Štefanić student na Sveučilištu za glazbu i primijenjenu umjetnost u Grazu, smjer, kompozicija i muzička teorija. Zbog prirode posla i studija, veći dio njih je angažiran izvan

Đurđevca, ali se gotovo svi uključuju prema potrebi u glazbeni život svojega zavičaja. Naravno, i u njegovanju tradicijskog glazbenog izričaja.

Iako nije vezano uz tradicijsku glazbu (osim činjenice da je podravske motive koristio u svojim skladbama), nije naodmet spomenuti i Đurđevčana Matu Leščana (1936. -1991.), sjajnog glazbenog pedagoga, skladatelja, frankfurtskog katedralnog zborovođu i orguljaša, koji je i danas ostao autoritet u crkvenoj glazbi.

Mogli bismo i dalje nabrajati značajna imena iz đurđevačke glazbene povijesti, ali to je jedna kompleksnija tema za drugačija istraživanja. U svakom slučaju, samo ove činjenice mogu biti poticaj i fenomen za muzikologe, etnologe, sociologe i druge znanstvenike.

Tradicijska glazbala i svirka, bez obzira na glazbena kretanja i odmake, često se koriste kao dobar glazbeni predložak ili pak preoblikuju u nove teme, kao što to rade (ili su radili) sastavi "Legen", "Vještice", "Cinkuši", "Azra", "Kries", "Ščukin berek", "Jendrin Škrilak", "Jahači rumene kadulje", "Kom3dija", "Afion", "HC Boxer", "Putokazi", "Šo! Mazgoon", "Duo Anima" (Vlado Dolenc i Jadranka Slobodanac), zatim Lidija Bajuk, Dunja Knebl, Tamara Obrovac, Livijo Morosin, Mojmir Novaković, Miroslav Evačić, Mirko Švenda – Žiga, Mladen Medak - Gaga i ostali. Tako su i podravsku tradicijsku glazbu i poznate podravske pjesme obradili većina spomenutih autora, dajući im novi šarm kroz suvremeniji izričaj. Zanimljiv je i primjer novosadske punk-rock grupe "Zbogom Brus Li" koji su sjajno u novom ritmu obradili stare srijemske pjesme. To govori da tradicijska glazba može biti neiscrpno vrelo i nadahnuće mladim glazbenicima bez obzira na vremenski odmak i način interpretacije.